

Identifying opportunities, threats and obstacles in organizing reading competitions in public libraries: Librarian's perspective

Seyyed Mahdi Narmenji

PhD in Knowledge and Information Science, Iran Public Libraries Foundation, Birjand, Iran

Citation: Narmenji, S. M. (2025). Identifying opportunities, threats and obstacles in organizing reading competitions in public libraries: Librarians's perspective. *Research on Information Science and Public Libraries*, 31(1), 81-98. <https://doi.org/10.61882/publiij.2025.2064857.1004>

Article Info

Article type:
Research Paper

Article history:
Received: 24.08.2024
Received in revised form: 14.10.2024
Accepted: 14.11.2024
Published online: 07.03.2025

Corresponding Author:
Seyyed Mahdi Narmenji

Email:
mnarmenji@birjanpl.ir

Keywords:
Public libraries,
Reading competitions,
Opportunities and threats

Abstract

Purpose: This study aimed to identify opportunities, threats, and obstacles associated with organizing reading competitions in public libraries from the perspective of librarians.

Methods: This applied research was conducted using a qualitative approach and thematic analysis. The study population included librarians of public libraries under the supervision of the Iran Public Libraries Foundation in South Khorasan Province. Sampling was done using the snowball method, and semi-structured interviews were conducted with 16 librarians.

Results: The opportunities to organize reading competitions in public libraries were categorized into two main themes: cultural (book-centered, library-centered, and reading-centered) and individual (motivational and educational). However, the results also revealed significant threats and obstacles. The identified threats were classified into systemic, individual, and cultural categories. Among them, themes such as “lack of attention to users’ favorite topics”, “lack of attention to regional needs”, “unappealing topics”, and “data manipulation” were more frequent. The obstacles to organizing reading competitions were grouped into three categories: “executive,” “technical,” and “managerial.” The most frequently emphasized issues by the interviewees were “limited access to competition resources,” “budget constraints,” and “non-standard competition questions.”

Conclusions: The findings of this study indicate that organizing reading competitions in public libraries presents an effective capacity for promoting reading culture, increasing library usage, and enhancing the status of libraries in society.

Introduction

Promoting a culture of reading is considered a key indicator of growth and development in any country, as reading and the culture of book consumption reflect national progress and are among the most prominent signs of cultural and civilizational maturity (Asadivand, Ghaffari, & Bani-Fatemeh, 2020). However, in our country, reading does not yet seem to be regarded as a serious matter, and the need to read is not widely perceived as a genuine necessity. Even university students and educated individuals—those for whom reading should be a natural part of their profession and lifestyle—often turn to books only when required. Therefore, actions must be taken to instill reading habits across society, so that people treat it like any other essential part of their daily lives (Ma'refzadeh & Irji, 2010). Reading is a cultural behavior that develops within society, and public libraries play an irreplaceable role in fostering this behavior. Thus, promoting a reading culture should be one of the primary objectives of public libraries. One important tool in this regard is the organization of reading competitions by public libraries. These contests, as an auxiliary yet impactful service, can foster greater motivation for reading. However, to date, no research has independently explored reading competitions as a factor influencing the promotion of reading culture.

Authors retain the copyright and full publishing rights.

Published by Iran Public Libraries Foundation. This article is an open access article licensed under the <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Methods

This applied study employed a qualitative approach using thematic analysis. The research population consisted of librarians working in public libraries under the supervision of the Iran Public Libraries Foundation in South Khorasan Province. A non-probability snowball sampling method was used. To enhance data credibility and diversity, two initial participants—librarians with contrasting characteristics (in terms of gender, work experience, and workplace) and direct experience in organizing reading competitions—were selected. Each was then asked to recommend others actively involved in designing or executing such competitions. This process continued until data saturation was reached, resulting in a total of 16 interviews. The data collection tool was a semi-structured interview. To ensure the validity of this tool, the interview guide was reviewed by several scholars and experts in the field of Library and Information Science. Additionally, a member-checking approach was used to verify the quality of the research. All stages of open and axial coding and category analysis were performed using MAXQDA software (version 2020), to enhance accuracy and Validity.

Results

Interviews were conducted with 16 participants, including 5 men and 11 women. In terms of education, 7 librarians held bachelor's degrees, while 9 had master's degrees. The opportunities provided by organizing reading competitions in public libraries were categorized into two main themes: "Cultural" (book-centered, library-centered, and reading-centered) and "Individual" (motivational and educational). The findings revealed that the number of initial codes under the "Cultural" subcategory was nearly twice that of the "Individual" subcategory, indicating that interviewees viewed reading competitions as primarily providing cultural opportunities. Overall, the study identified increased library visits, enhanced motivation for reading, and the formation of reading habits as the most important benefits of these competitions. However, the results also showed that while such competitions present opportunities—both personal and cultural—they also pose certain threats. These threats were categorized into "Systemic," "Individual," and "Cultural" themes. Among these, issues like "lack of attention to users' favorite topics", "lack of attention to regional needs", "unappealing topics," and "manipulated statistics" were most frequently mentioned. Obstacles to organizing reading competitions were classified into "Executive," "Technical," and "Managerial" categories. The most frequently cited barriers were "limited access to competition resources," "budget constraints," and "non-standardized competition questions." A table in the study presents the main and subcategories along with the initial codes for each theme.

Table 1. Main and sub-categories and codes for each theme

Frequency of codes	Initial codes	Subcategories	Main category
8	Creating motivation	Motivational (13)	Individual Opportunities (17)
2	Creating competition		
2	Creating excitement		
1	Useful entertainment	Educational (4)	
2	Strengthening analytical thinking		
2	Independent learning		
2	Increase in book sales	Book-centered (5)	Cultural opportunities (39)
4	Introducing books		
1	Increase user interactions	Library- centered (15)	
11	Increasing visits to libraries		
1	Identifying user talents		
2	Identifying the topic of interest	Reading-centered (19)	
1	Creating a study patch		
5	Creating a habit of studying		
9	Creating an interest in reading	Systemic (12)	Threats (42)
4	Increasing per capita reading		
5	Manipulated statistics		
5	Transcribing answers from others	Individual (3)	
1	Low participation		
1	Parallel work in organizing competitions		
1	Creating stress	Cultural (27)	
2	Dependence on awards		
3	Out of date competition resources		
1	Boredom from reading books	Executive (31)	Obstacles (69)
3	Lack of subject diversity		
6	Lack of attention to users' s favorite topics		
6	Lack of attention to regional needs		
5	Unappealing topics		
1	Surface study		
2	Recurring topics		
8	Non-standard competition questions		

Frequency of codes	Initial codes	Subcategories	Main category
2	Weak information dissemination		
3	Lack of support from librarians		
6	Lack of diversity in the way it is held		
2	Lack of proper introduction of books		
10	Limited access to resources		
1	Copyright		
3	Internet problem	Technical (4)	
4	Delay in announcing results		
4	Low value of the prizes		
5	Inappropriate timing		
2	No final evaluation		
1	Inflexibility	Managerial (34)	
3	Lack of variety in prizes		
4	Low number of winners		
8	Budget constraints		
3	Uncertainty about prizes		

Conclusions

Overall, the findings of this study indicate that organizing reading competitions in public libraries offers a valuable opportunity to promote a reading culture, increase library usage, and enhance the social status of libraries. However, fully achieving this potential requires serious attention to the challenges and threats that may impact the effectiveness of such programs. It is therefore recommended that public library authorities adopt a strategic approach to the planning and execution of these competitions to ensure alignment with the core objectives of public libraries and the genuine needs of society. To this end, the design of the competitions should be based on a thorough understanding of the audience's interests, needs, cultural context, and age characteristics. Forming expert working groups consisting of experienced librarians, cultural experts, and even user representatives can significantly enhance the quality of the competition design. The reading materials should be diverse, current, and suited to the audience's level, thereby increasing participation motivation and fostering sustainable reading habits, particularly among children and adolescents. Moreover, it is essential to develop a comprehensive guideline for implementing these competitions, ensuring that processes such as promotion, execution, judging, awarding prizes, and evaluation are conducted with coherence, transparency, and standardized procedures.

Author Contributions

The author has read and agreed to the published version of the manuscript.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

The author thank all participants in this study.

Ethical considerations

The author avoided data fabrication, falsification, plagiarism, and misconduct.

Funding

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Conflict of interest

The author declare no conflict of interest.

شناسایی فرصت‌ها، تهدیدها و موانع برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی: دیدگاه کتابداران

سیدمهدی نارمنجی

دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی، نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، بیرجند، ایران

استناد: نارمنجی، سید مهدی (۱۴۰۴). شناسایی فرصت‌ها، تهدیدها و موانع برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی: دیدگاه کتابداران. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۳۱(۱)، ۹۸-۸۱.
<https://doi.org/10.61882/publilj.2025.2064857.1004>

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۰۳

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۷/۲۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۲۴

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۲/۱۷

نویسنده مسئول:

سیدمهدی نارمنجی

پست الکترونیکی:

mnarmenj@birjanpl.ir

کلیدواژه‌ها:

کتابخانه‌های عمومی، مسابقه‌های کتابخوانی، فرصت‌ها و تهدیدها

چکیده

هدف: این پژوهش با هدف شناسایی فرصت‌ها، تهدیدها و موانع برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی، از منظر کتابداران انجام شده است.

روش: پژوهش حاضر از نوع کاربردی با رویکرد کیفی و به روش تحلیل مضمون انجام شد. جامعه پژوهش کتابداران کتابخانه‌های عمومی تحت پوشش نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور در استان خراسان جنوبی بودند. نمونه‌گیری به روش گلوله‌برفی صورت گرفت و با ۱۶ نفر از کتابداران مصاحبه نیمه‌ساختاریافته انجام شد.

یافته‌ها: فرصت‌های برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی در دو مقوله فرهنگی (کتاب‌محور، کتابخانه‌محور و مطالعه‌محور) و فردی (انگیزشی و تربیتی) گروه‌بندی شد. با این حال نتایج حاکی از آن است که تهدیدها و موانع جدی در این زمینه وجود دارد. تهدیدهای مطرح در این زمینه در سه مقوله سیستمی، فردی و فرهنگی دسته‌بندی شدند. در این میان، مقوله‌هایی همچون «عدم توجه به موضوعات مورد علاقه کاربران»، «عدم توجه به نیاز منطقه‌ای»، «عدم جذابیت موضوعی» و «آمارسازی» از فراوانی بالاتری برخوردار بودند. موانع موجود در برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی نیز در سه گروه «اجرایی»، «فنی» و «مدیریتی» قرار گرفتند که «محدودیت در دسترسی به منابع مسابقه‌ها»، «محدودیت بودجه» و «استاندارد نبودن سؤال‌های مسابقه‌ها» بیشترین تأکید را از سوی مصاحبه‌شوندگان به خود اختصاص داده بودند.

نتیجه‌گیری: یافته‌های این پژوهش نشان داد که برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی، ظرفیتی اثربخش برای گسترش فرهنگ مطالعه، افزایش مراجعه به کتابخانه‌ها و ارتقای جایگاه این نهاد فرهنگی در سطح جامعه به همراه دارد. با این حال، تحقق کامل این ظرفیت‌ها مستلزم توجه جدی به موانع و تهدیدهایی است که ممکن است اثربخشی این برنامه‌ها را تحت‌الشعاع قرار دهد.

مقدمه

کتاب همواره به عنوان عامل محوری انتقال دانش و از ارکان اصلی تعامل فرهنگ‌ها و اندیشه‌های مردمان و جوامع در همه ادوار تاریخی است. از دیرباز حتی در دوران‌هایی که هنوز کاغذ و سپس چاپ وارد عرصه زندگی انسان نشده بود، باز هم کتاب، در قالب اشکال مختلف خود، از جایگاه رفیع و تعیین‌کننده در انتقال طولی و عرضی علوم برخوردار بوده است (Ashrafi-Rizi, 2004).

هر چند که در دنیای امروز، با افزایش محبوبیت تلویزیون، تلفن همراه، رایانه و اینترنت، کتابخوانی به طور فزاینده‌ای به یک فعالیت خاص تبدیل شده است (Katranci, 2015) اما باید توجه داشت که کتاب در روزگار پیشرفت‌های چشمگیر در عرصه‌های دانش و فناوری، نه تنها اهمیت خود را از دست نداده، بلکه جنبه‌های گسترده‌تر، تازه‌تر و جلوه‌های پایدارتریافته است (Yaghoubi-Rad et al., 2015). بنابراین به نظر

Authors retain the copyright and full publishing rights.

Published by Iran Public Libraries Foundation. This article is an open access article licensed under the <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

می‌رسد گسترش فرهنگ کتابخوانی همچنان یکی از شاخص‌های رشد و بالندگی هر کشوری محسوب شود زیرا مطالعه و فرهنگ کتابخوانی نمایانگر رشد ملی و از نشانه‌های بارز بالندگی فرهنگ و تمدن هر کشور است (Asadivand et al., 2020). اما در کشور ما به نظر می‌رسد که هنوز کتابخوانی به عنوان یک موضوع جدی تلقی نشده است و نیاز به مطالعه، هنوز برای مردم یک نیاز واقعی به حساب نمی‌آید. حتی به نظر می‌رسد دانشجویان و افراد تحصیلکرده جامعه ما که مطالعه جزء حرفه و زندگی آنان است، اغلب زمانی به سراغ کتاب و مطالعه می‌روند که مجبور باشند و تنها آن مقدار مطالعه می‌کنند که نیازهای مقطعی آنان را بر طرف کند.

در واقع باید توجه داشت مطالعه هر چند از یک منظر امری فردی و درونی محسوب می‌شود و این فرد است که با مطالعه متن یا اثری با آن ارتباط برقرار می‌کند اما در حقیقت مطالعه هر فرد، متأثر از جامعه است. فرد مطالعه‌کننده با الهام و تأثیرپذیری از انگاره‌های جامعه یک اثر را مطالعه و تفسیر می‌کند. اصولاً افراد جامعه میل و اشتیاق درونی خود را از جامعه کسب می‌کنند. البته در کنار این واقعیت، در جوامع با مطالعه پایین، افرادی علاقه‌مند به مطالعه هم وجود دارند که فارغ از فضای حاکم و ساختار جامعه به مطالعه عادت کرده‌اند، اما جمعیت آن‌ها نسبت به کل جامعه بسیار اندک است. این گونه افراد بیش از آن که متأثر از جامعه باشند، متأثر از انگیزه‌های درونی خویش مثل تعالی‌طلبی و یا عوامل پنهان دیگر هستند که توانسته‌اند بدون توجه به شرایط محیطی جامعه خود، اهل مطالعه بمانند (Salari, 2016). به همین سبب باید اقداماتی انجام شود تا عادت به مطالعه در جامعه فراگیر شده و مردم آن را همچون سایر نیازهای روزانه‌شان مدنظر قرار دهند (Marif-Zadeh and Irji, 2010).

بنابراین نهادهای فرهنگی و اجتماعی هر جامعه در ایجاد میل به مطالعه و ترویج فرهنگ کتابخوانی می‌توانند نقش مؤثری ایفا نمایند. کتابخانه‌های عمومی در هر جامعه‌ای به عنوان مرکز فعالیت‌های اجتماعی برای ارتقای توسعه فرهنگی در نظر گرفته می‌شوند (Haider et al., 2023). افزون بر این کتابخانه‌های عمومی سابقه طولانی در حمایت از سواد، آموزش و دسترسی به اطلاعات دارند و همواره از امکانات و منابع خود برای حمایت از اهداف توسعه پایدار استفاده نموده‌اند (Aregbesola et al., 2024). از این رو در میان انواع کتابخانه‌ها شاید نقش کتابخانه‌های عمومی در گسترش فرهنگ کتابخوانی پررنگ‌تر و حساس‌تر باشد زیرا کتابخانه‌های عمومی وظیفه خدمت‌رسانی به عموم اقشار جامعه را به عهده دارند (Safavi, 2013, 78). حتی علیرغم توسعه سریع فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات، کتابخانه‌های عمومی به دلیل نقشی که در تأثیرگذاری و تشویق به خواندن همیشگی در بین مردم ایفا می‌کنند، جایگزینی ندارند (Kabagambe and Kanyika, 2023). از این رو شاید بتوان گفت که کتابخوانی رفتاری فرهنگی است که در جامعه تحقق می‌یابد، به تبع این رفتار کتابخانه‌های عمومی نقش بی‌بدیلی را می‌توانند در خصوص ارتقای این رفتار ایفا نمایند. بنابراین از مهم‌ترین اهداف کتابخانه‌های عمومی در سطح جامعه را باید گسترش فرهنگ کتابخوانی دانست. چرا که علاوه بر اهمیت قابل توجهی که کتابخوانی در زندگی فردی بشر دارد، در زندگی اجتماعی نیز دارای تأثیر به‌سزایی است.

به نظر می‌رسد یکی از علل اصلی میزان پایین مطالعه در میان مردم و فقر مطالعاتی در سطح جامعه، بی‌توجهی به ایجاد انگیزه مطالعه باشد. در پژوهش پیشگو و ملازه‌هی نیز مشخص شد که راهکارهای آموزش کتابخوانی بر افزایش انگیزه مطالعه و میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان مؤثر بوده است (Pishgoo and Malazehy, 2019). یکی دیگر از شیوه‌های ایجاد این انگیزه، خدمات متنوع کتابخانه‌ها با عنوان خدمات جانبی است که علاوه بر این که نقش آموزشی یا تفریحی دارند به شهرت و مقبولیت کتابخانه‌ها نیز منجر می‌شود (Sohili, 2021). برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی و نقاشی رایج‌ترین برنامه‌های جانبی در کتابخانه‌های عمومی است (Kaki et al., 2013). افکانه و شکوری شالدهی در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که مسابقه‌های کتابخوانی نقش مؤثری در هدایت دانشجویان به سمت مطالعه کتاب‌های غیردرسی داشته‌اند. در واقع بر اساس نتایج این پژوهش ایشان، به نظر می‌رسد برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی و اهدای جوایز به کاربران کتابخانه‌ها در ترغیب آنان به کتابخوانی نقش مؤثری ایفا می‌نماید (Afkaneh and Shokuri-Shaldehi, 2010).

علیرغم اینکه مسابقه‌های کتابخوانی در زمره برنامه‌های جانبی اصلی کتابخانه‌های عمومی هستند و معمولاً برگزاری آن‌ها هزینه‌بر و وقت‌گیر است اما تا کنون پژوهشی به طور مستقل به بررسی وضعیت مسابقه‌های کتابخوانی به عنوان یکی از عوامل مؤثر بر گسترش فرهنگ کتابخوانی نپرداخته است تنها برخی از پژوهش‌ها این مسابقه‌ها را در کنار دیگر برنامه‌های جانبی کتابخانه‌ها بررسی کرده‌اند (Celano and Neuman, 2001; Laksmi, 2007; Kim, 2011; Afkaneh and Shokuri-Shaldehi, 2010; Kaki et al., 2013; Hajian-Zeidi, 2016; Kian-Rad et al., 2016; Adibmanesh et al., 2019; Azimi et al., 2023).

در مجموع با توجه به اهمیت کتاب و کتابخوانی در ارتقای فرهنگی و توسعه پایدار جوامع، کتابخانه‌های عمومی به عنوان یکی از مهم‌ترین نهادهای فرهنگی می‌توانند نقش کلیدی در گسترش فرهنگ مطالعه ایفا نمایند. یکی از ابزارهای مهم در این زمینه، برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی است که می‌تواند به عنوان خدمتی جانبی و در عین حال تأثیرگذار، زمینه‌ساز افزایش انگیزه مطالعه شود. اما با توجه به پیشینه پژوهشی اندک در این حوزه مشخص نیست که برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی چه فرصت‌هایی را پیش روی کتابخانه‌های عمومی جهت گسترش فرهنگ کتابخوانی قرار می‌دهند؟ چه تهدیدهایی ممکن است در این زمینه وجود داشته است؟ و این که کتابخانه‌های عمومی با چه موانعی جهت برگزاری اثربخش مسابقه‌های کتابخوانی مواجه هستند؟ در این راستا سؤال‌های ذیل در پژوهش حاضر مورد بررسی قرار گرفت:

۱. فرصت‌های برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی جهت ترویج فرهنگ کتابخوانی کدامند؟
۲. تهدیدها و موانع برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی جهت ترویج فرهنگ کتابخوانی کدامند؟

روش پژوهش

این پژوهش از نوع کاربردی و با رویکرد کیفی به روش تحلیل مضمون^۱ انجام شد. تحلیل مضمون یکی از روش‌های رایج و کارآمد در تحلیل محتوای کیفی است که برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی مورد استفاده قرار می‌گیرد. جامعه پژوهش شامل کتابداران کتابخانه‌های عمومی زیر پوشش نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور در استان خراسان جنوبی است که در زمان اجرای پژوهش (بهار ۱۴۰۳) تعداد آن‌ها ۱۰۸ نفر بود. در این پژوهش از رویکرد نمونه‌گیری غیرتصادفی از نوع گلوله برفی استفاده شد. به منظور افزایش اعتبار و تنوع داده‌ها، در مرحله نخست دو شرکت‌کننده اولیه از میان کتابداران با ویژگی‌های متضاد (از نظر جنسیت، سابقه کاری و محل خدمت) و با تجربه مستقیم در برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی انتخاب شدند. سپس از هر یک خواسته شد فرد یا افرادی را معرفی کند که مشارکت فعالی در طراحی یا اجرای مسابقه‌های کتابخوانی داشته‌اند. بدین ترتیب کار انتخاب آزمودنی‌ها تا رسیدن به اشباع داده‌ها ادامه یافت و در مجموع با ۱۶ نفر مصاحبه انجام شد.

همان‌طور که اشاره شد در این پژوهش برای گردآوری داده‌های مورد نیاز، مصاحبه به عمل آمد. روش اجرای مصاحبه مورد استفاده از نوع نیمه‌ساختاریافته بود. مصاحبه‌ها به صورت تلفنی صورت گرفت و مدت زمان انجام آن بین ۲۵ تا ۴۰ دقیقه متغیر بود. در این مصاحبه‌ها از مصاحبه‌شوندگان سؤال‌هایی پیرامون فرصت‌ها، تهدیدها و موانع برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی پرسیده شد. برای سنجش روایی ابزار گردآوری داده‌ها در بخش کیفی، راهنمای مصاحبه نیمه‌ساختاریافته تهیه‌شده در اختیار پنج نفر از استادان و صاحب‌نظران حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی قرار گرفت و بعد از دریافت نظرات آن‌ها، اصلاحات لازم در این راهنما صورت گرفت. در پژوهش‌های کیفی با توجه به این‌که پژوهشگر خود ابزار اصلی پژوهش است، بنابراین پژوهش هرگز نمی‌تواند عیناً تکرار شود و همان نتایج را به‌دست دهد. اگرچه پژوهش می‌تواند توسط پژوهشگران دیگر تکرار شود اما تکرار دقیق نتایج و یافته‌ها تقریباً غیرممکن است. بر این اساس، در پژوهش‌های کیفی به جای توجه به پایایی، بر کیفیت پژوهش تأکید می‌شود. یکی از راهبردهایی که برای اطمینان از کیفیت پژوهش در روش کیفی مورد استفاده قرار می‌گیرد روش «بررسی فردی به وسیله اعضا» است (Houman, 2006). مطابق این روش یافته‌های مصاحبه‌های انجام شده بعد از پیاده‌سازی در اختیار مصاحبه‌شوندگان قرار گرفت تا نظرات خود را درباره صحت و دقت آن‌ها بیان نمایند. از این‌رو بر اساس نظرات مطرح شده از سوی مصاحبه‌شوندگان اصلاحات لازم در یافته‌ها انجام شد.

در پژوهش حاضر در گام نخست با استفاده از برنامه ضبط صدا، مصاحبه‌ها ضبط شد. صحبت‌های ضبط شده بلافاصله بعد از انجام هر مصاحبه، ابتدا بر روی کاغذ پیاده‌سازی و سپس در قالب نرم‌افزار ورد تایپ و ذخیره شدند. سپس متن مصاحبه‌ها چندین بار خوانده و مرور شدند به طوری که نسبت به داده‌های جمع‌آوری شده درک کلی حاصل شد. در گام دوم کدگذاری باز انجام شد. در این مرحله در خصوص هر یک از موضوعات مورد بررسی - فرصت‌ها، تهدیدها و موانع برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی - به طور جداگانه داده‌ها به واحدهای معنایی (کد) در قالب جملات مرتبط با معنای اصلی شکسته شدند. در گام سوم، کدهای مشابه و هم‌پوشان در کنار یکدیگر قرار گرفتند و بر اساس شباهت مفهومی، در مقوله‌های فرعی گروه‌بندی شدند. در گام چهارم با بررسی و مقایسه محتوایی مقوله‌های فرعی، آن‌ها نیز در زیر مقوله‌های کلی‌تر (مقوله‌های اصلی) قرار گرفتند. در نهایت کلیه کدها و مقوله‌های فرعی و اصلی بار دیگر با داده‌های خام مقایسه و مورد بازبینی قرار گرفتند تا از انسجام درونی و روایی مفهومی آن‌ها اطمینان حاصل شود. در این پژوهش برای افزایش سرعت و دقت کار کلیه مراحل کدگذاری باز و محوری و تحلیل مقوله‌ها از نرم‌افزار مکس کیودا نسخه ۲۰۲۰ استفاده شد.

یافته‌ها

همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد در این پژوهش با ۱۶ نفر مصاحبه به عمل آمد که پنج نفر از مصاحبه‌شوندگان مرد و ۱۱ نفر زن بودند. به لحاظ سطح تحصیلات هفت کتابدار دارای مدرک تحصیلی کارشناسی، و نه نفر مدرک کارشناسی‌ارشد داشتند.

پاسخ سؤال اول پژوهش: فرصت‌های برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی جهت ترویج فرهنگ کتابخوانی

کدامند؟

برای شناسایی فرصت‌های برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی جهت ترویج فرهنگ کتابخوانی ۵۶ کد اولیه به دست آمد که بعد از ادغام موارد مشابه و کدهای تکراری که بیش از یک مصاحبه‌شونده به آن اشاره کرده بود کدهای اولیه به ۱۶ عدد رسید. سپس این کدها بر حسب میزان شباهت موضوعی و مفهومی در قالب پنج مقوله فرعی دسته‌بندی شد. مقوله‌های فرعی به‌دست آمده در دو مقوله اصلی با عنوان «فردی» و «فرهنگی» قرار گرفت (جدول ۱). فراوانی مقوله‌های اصلی و فرعی داخل پرانتز ارائه شده است. در مجموع برای مقوله اصلی «فردی» ۱۷ کد به دست آمد که ۱۳ مورد آن مربوط به مقوله فرعی «انگیزشی» و چهار مورد مربوط به مقوله فرعی «تربیتی» بود. بالا بودن میزان کدهای اولیه مقوله فرعی انگیزشی بیانگر این است که برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی نقش مؤثری در ترغیب کاربران به کتابخوانی از دیدگاه کتابداران داشته است. در خصوص این مقوله، ایجاد انگیزه برای کتابخوانی از فراوانی بالاتری برخوردار بود (هشت کد). برخی از گفته‌های مصاحبه‌شوندگان در این زمینه به شرح ذیل است: «مسابقه‌های کتابخوانی به خصوص در کودکان انگیزه زیادی برای مطالعه کتاب ایجاد می‌کند.»؛ «مسابقه‌های کتابخوانی افراد را تشویق می‌کند تا برای کسب جوایز یا شناخته شدن به عنوان کتابخوان برتر، کتاب بخوانند.»

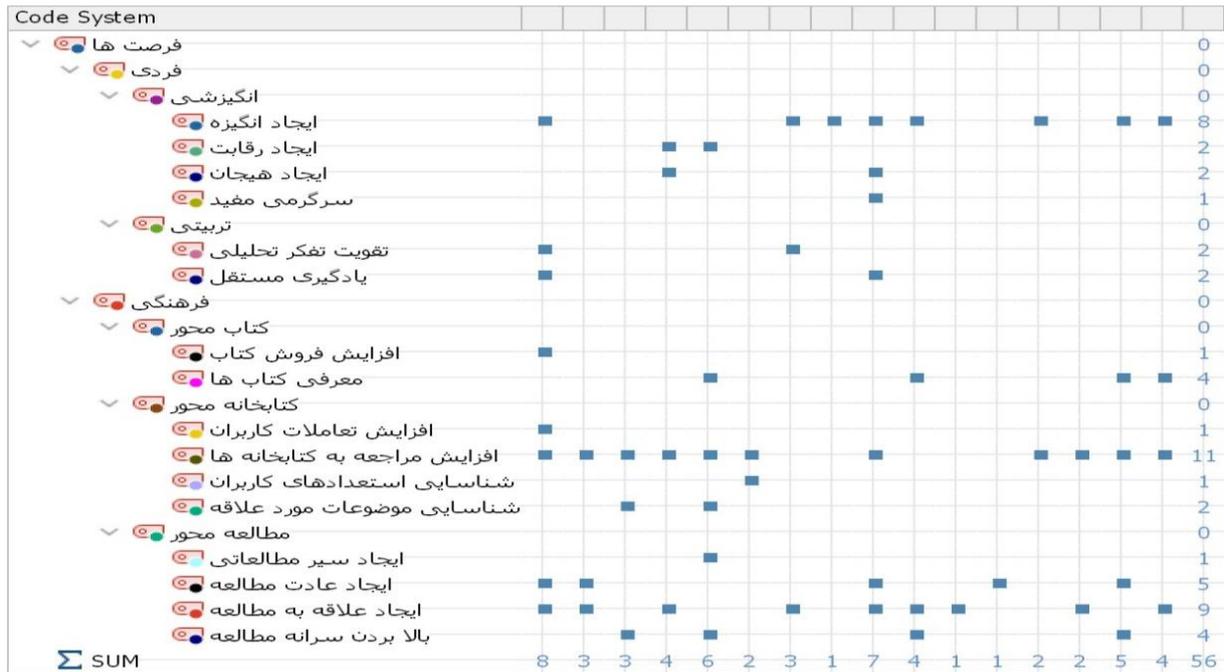
«ایجاد رقابت»، «ایجاد هیجان» و «سرگرمی مفید» از دیگر موارد مطرح شده توسط مصاحبه‌شوندگان است که در مقوله انگیزشی دسته‌بندی شده‌اند. برای نمونه مصاحبه‌شونده‌ای گفته است «برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی با بوجود آوردن فضای رقابتی بین مخاطبین، می‌تواند در رغبت و انرژی آنان جهت روی آوردن به مطالعه و کتابخوانی تأثیر زیادی بنماید». یا فردی اظهار داشته است که «برگزاری مسابقه باعث شور و هیجان و جنب و جوش و تکاپو می‌شود و چیزی که در مسیر کتاب و کتابخوانی، ما به آن نیاز شدید داریم همین جنب و جوش و رغبت و تکاپو است.»

جدول ۱. کدها و مقوله‌ها برای فرصت‌های برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی

مقوله اصلی	مقوله‌های فرعی	کدهای اولیه	فراوانی کدها
فردی (۱۷)	انگیزشی (۱۳)	ایجاد انگیزه	۸
		ایجاد رقابت	۲
	تربیتی (۴)	ایجاد هیجان	۲
		سرگرمی مفید	۱
فرهنگی (۳۹)	کتاب‌محور (۵)	تقویت تفکر تحلیلی	۲
		یادگیری مستقل	۲
		افزایش فروش کتاب	۱
		معرفی کتاب‌ها	۴
		افزایش تعاملات کاربران	۱
	کتابخانه‌محور (۱۵)	افزایش مراجعه به کتابخانه‌ها	۱۱
		شناسایی استعدادهای کاربران	۱
		شناسایی موضوعات مورد علاقه	۲
		ایجاد سیر مطالعاتی	۱
		ایجاد عادت به مطالعه	۵
مطالعه‌محور (۱۹)	ایجاد علاقه به مطالعه	۹	
	بالا بردن سرانه مطالعه	۴	

در مقوله فرعی «تربیتی» که دارای چهار کد اولیه بود «تقویت تفکر تحلیلی» و «یادگیری مستقل» از سوی مصاحبه‌شوندگان مطرح شده بود که هر دو مورد در مباحث مرتبط با آموزش سواد اطلاعاتی مطرح هستند. برای مثال مصاحبه‌شونده‌ای گفته است: «مسابقه‌های کتابخوانی به شرکت‌کنندگان کمک می‌کند تا با تحلیل و بحث درباره کتاب‌ها، مهارت‌های تحلیلی خود را تقویت نمایند». یا فردی اظهار داشته است: «خب مسابقه کتابخوانی می‌تونه روی اعتماد به نفس افراد نقش داشته باشه و باعث یادگیری بشه. در واقع یه چیزی به دانش‌شون اضافه کنه و اینجوری کتابخونه به رسالت آموزشی‌اش هم عمل کرده است.»

نمایی از کدگذاری فرصت‌های برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی بر اساس نرم‌افزار مکس کیودا در شکل ۱ ارائه شده است.

شکل ۱. نمایی از کدگذاری فرصت‌های برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی

مقوله اصلی «فرهنگی» دارای سه مقوله فرعی «کتاب‌محور»، «مطالعه‌محور» و «کتابخانه‌محور» است و در مجموع دارای ۳۹ کد اولیه است. بالا بودن بیش از دو برابری کدهای اولیه این مقوله فرعی نسبت به مقوله فرعی «فردی» بیانگر این است که از دیدگاه مصاحبه‌شوندگان برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی بیشتر فرصت‌های فرهنگی را فراهم آورده است.

در مقوله فرعی «کتاب‌محور» که تنها پنج کد اولیه را به خود اختصاص داده است «شنا نمودن جامعه با کتاب‌های خوب و شاخص» یا همان بحث معرفی کتاب و نیز «افزایش فروش کتاب‌ها» از سوی مصاحبه‌شوندگان به عنوان فرصت‌های ایجاد شده از طریق برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی مطرح شده‌اند.

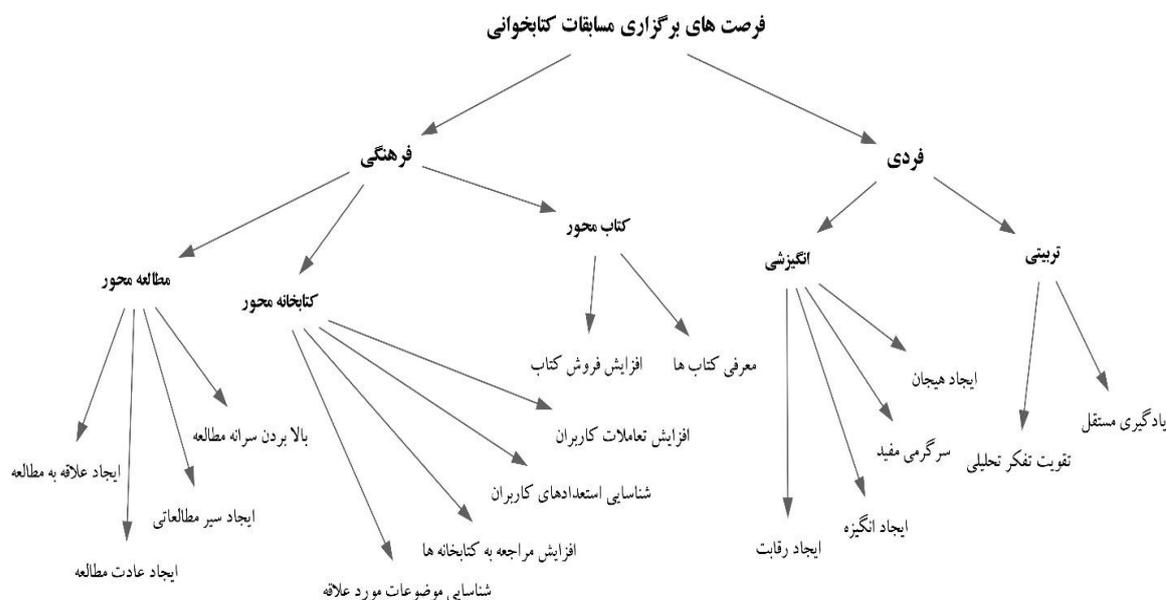
مقوله فرعی «کتابخانه‌محور» شامل ۱۵ کد اولیه بود که ۱۱ مورد آن مربوط به «افزایش مراجعه به کتابخانه‌ها» بود. برخی از اظهارات کتابداران مصاحبه‌شونده در این باره به شرح ذیل است: «با اطلاع رسانی در مورد مسابقه‌های کتابخوانی پای افراد زیادی به کتابخانه‌ها باز می‌شود که این امر باعث افزایش اعضای کتابخانه‌ها خواهد شد»؛ «جرای مسابقه‌های کتابخوانی، کتابخانه‌ها را به عنوان یک ارگان فرهنگی و شاخص در جامعه معرفی می‌کند که خود موجب افزایش مراجعه به کتابخانه‌ها خواهد شد».

«شناسایی استعدادها کاربران»، «افزایش تعاملات کاربران»، و «شناسایی موضوعات مورد علاقه» از دیگر مواردی بود که مصاحبه‌شوندگان در مقوله فرعی کتابخانه‌محور به آن اشاره کرده بودند. برای نمونه مصاحبه‌شونده‌ای «مسابقه‌های کتابخوانی را فرصتی برای تعامل و تبادل نظر بین افراد علاقه‌مند به کتاب ...» دانسته و فرد دیگری این مسابقه‌ها را «روشی برای تشخیص ذائقه مخاطبین و موضوعات مورد علاقه آن‌ها» مطرح کرده است.

دیگر مقوله فرعی که در ذیل مقوله اصلی فرهنگی مطرح شده بود مقوله فرعی «مطالعه‌محور» بود که با ۱۹ کد اولیه نسبت به دو مقوله فرعی دیگر از فراوانی بالاتری برخوردار بود. در این مقوله فرعی، «ایجاد علاقه به مطالعه» با ۹ کد اولیه دارای بالاترین فراوانی است. در ادامه برخی از گفته‌های مصاحبه‌شوندگان در این خصوص ذکر می‌شود: «جرای مسابقه‌های کتابخوانی یکی از راه‌های جذب قشر نوجوان و جوان و ایجاد علاقه به سمت کتاب است»؛ «مسابقه‌های کتابخوانی باعث میشه افراد بیشتری به خواندن کتاب‌ها علاقه‌مند شوند».

«ایجاد عادت به مطالعه»، «بالا بردن سرانه مطالعه» و «ایجاد سیر مطالعاتی» نیز در مقوله فرعی مطالعه‌محور دسته‌بندی شده‌اند. مصاحبه‌شونده‌ای با بیان این مطلب که «برگزاری منظم مسابقه‌ها، شرکت‌کنندگان را به مطالعه مستمر عادت می‌دهد» از نقش این مسابقه‌ها در ایجاد عادت به مطالعه در میان افراد جامعه سخن به میان آورده است. فرد دیگری گفته است: «برگزاری مسابقه از یک کتاب موجب می‌شود کتاب خواننده یا حد زیادی مرور شود که این خود به افزایش سرانه مطالعه در جامعه منجر خواهد شد». بر این اساس برگزاری مسابقه‌ها به عنوان راهکاری جهت افزایش سرانه مطالعه در سطح جامعه مطرح شده است.

نقشه مفهومی فرصت‌های برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی بر اساس نرم‌افزار مکس کیودا در شکل ۲ ارائه شده است.

شکل ۲. نقشه مفهومی فرصت‌های برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی

پاسخ سؤال دوم پژوهش: تهدیدها و موانع برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی جهت ترویج فرهنگ کتابخوانی کدامند؟

جهت شناسایی تهدیدها و موانع برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی در کدگذاری اولیه تعداد ۱۱۱ کد به‌دست آمد که بعد از اصلاح این کدها و حذف موارد تکراری و مشابه، کدهای اولیه به ۳۱ عدد رسید. در این مرحله کدهای اولیه بر حسب میزان شباهت موضوعی و مفهومی در قالب شش مقوله فرعی دسته‌بندی شدند. در این مورد نیز مقوله‌های فرعی ذیل دو مقوله اصلی تحت عنوان «تهدیدها» و «موانع» قرار گرفتند. در جدول ۲ مقوله‌بندی یاد شده به تفکیک ارائه شده است.

تهدیدهای برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی به سه مقوله «سیستمی»، «فردی» و «فرهنگی» تقسیم شدند که در مجموع شامل ۴۲ کد اولیه بود. این بیانگر این است که برگزاری این مسابقه‌ها علاوه بر این که از لحاظ فردی و فرهنگی فرصت‌هایی را پیش روی کتابخانه‌های عمومی جهت گسترش فرهنگ کتابخوانی قرار می‌دهد، تهدیدهایی را نیز برای آن‌ها به دنبال داشته است. در این‌جا، تهدیدهای فرهنگی با توجه به این که کدهای اولیه بیشتری به خود اختصاص داده بود به نظر می‌رسد از سوی مصاحبه‌شوندگان مهم‌تر تلقی شده‌اند (۲۷ کد اولیه).

در مقوله تهدیدهای فرهنگی موارد مختلفی از سوی مصاحبه‌شوندگان بیان شده بود. «عدم توجه به موضوعات مورد علاقه کاربران»، «عدم توجه به نیاز منطقه‌ای» و «عدم جذابیت موضوعی» با توجه به این که کدهای اولیه بیشتری داشتند به نظر می‌رسید از اهمیت بیشتری از دیدگاه کتابداران برخوردار بودند. برخی از اظهارات مصاحبه‌شوندگان در این خصوص در ذیل ذکر شده است: «تأسفانه مسابقه‌های کتابخوانی بر روی موضوعاتی متمرکز شده که اعضا علاقه چندانی به مطالعه کتاب در آن موضوعات ندارند»؛ «پسندیده است زمینه برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی، با توجه به جامعه هدف متفاوت باشد. به عنوان مثال نسل جدید موضوعات روز و نو را می‌پسندند و این نکته باید مورد توجه قرار گیرد»؛ «زمینه‌هایی که مورد نیاز جامعه مخاطب است از محیطی به محیط دیگر متفاوت هستند. مثلاً در شهری که مردم نسبتاً محجبه هستند اما مشاهده می‌شود که آرام آرام گرایش به بدحجابی در حال ایجاد است. در چنین محیطی برگزاری مسابقه کتابخوانی از کتابی که برای حجاب دلایل عقلی بیان می‌کند مناسب است تا جلوی تزلزل را بگیرد. اما در یک محیط دیگر افراد بیشتر دغدغه تربیت فرزند را دارند، در چنین محیطی برگزاری مسابقه در این زمینه توصیه می‌شود»؛ «نهاد کتابخانه‌های عمومی در بعضی موارد مسابقه‌های کتابخوانی را به صورت مناسبتی برگزار می‌کند و از کتاب‌هایی با محوریت این مناسبت‌ها استفاده می‌نماید در حالی که گاهی کتاب‌هایی دیگر مانند رمان‌های کلاسیک، آثار نویسندگان بومی و ... بیشتر مورد پسند مخاطب است».

کتابداری با بیان این مطلب که «از یکسری منابع در مناسبت‌ها هر سال مسابقه برگزار میشه برای مثال همه ساله در هفته معلم همیشه از کتاب داستان راستان مسابقه برگزار می‌کنند» از انتخاب «موضوعات تکراری» برای مسابقه‌های کتابخوانی انتقاد کرده است. فرد دیگری گفته است: «به نظرم تا خوندن همراه با درک نباشه نمیشه امید داشت که اون فرد کتابخوان همیشه بار بیاد اما در مسابقه‌های کتابخوانی چون هدف پیدا

کردن تنها چند سؤال است مطالعه خیلی عمیق نیست». بر این اساس شاید بتوان گفت از دیدگاه وی یکی از آسیب‌های برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی ترویج «مطالعه سطحی» است. علاوه بر موارد ذکر شده، کتابداران مصاحبه‌شونده «به روز نبودن منابع مسابقه‌ها»، «دلزدگی از کتابخوانی» و «عدم تنوع موضوعی» را به عنوان تهدیدهای فرهنگی برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی بیان کرده‌اند. برای نمونه کتابداری گفته است «اگر مسابقه‌های کتابخوانی به صورت بی هدف و نامنظم اجرا شود، ممکن است مخاطبین را از هدف اصلی که همان فرهنگ کتابخوانی و مطالعه است دور نماید» یا به بیانی دیگر موجب دلزدگی آن‌ها از کتابخوانی شود.

تهدیدهای سیستمی برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی شامل مواردی است که عمدتاً به سیستم برگزاری این مسابقه‌ها و مباحث مدیریتی آن مربوط می‌شود. در این مقوله فرعی «آمارسازی» و «رونویسی پاسخ‌ها از دیگران» از جمله مواردی مهمی است که مصاحبه‌شوندگان به آن اشاره کرده‌اند. برای نمونه فردی اظهار داشته است: «به نظرم از نتایج منفی مسابقه‌ها می‌توان آمارسازی ناشی از فشار سیستم اداری برای مشارکت در بعضی از مسابقه‌های کتابخوانی را نام برد». کتابداری هم با ذکر این موضوع که «متأسفانه جواب سؤالات مسابقه‌ها، این جواب‌ها دست به دست می‌چرخد بدون اینکه مطالعه کتاب صورت بگیرد افراد در این مسابقه‌ها شرکت می‌کنند»، رونویسی از پاسخ‌های دیگران را نکته منفی‌ای برای این مسابقه‌ها دانسته است که در عمل باعث می‌شود هدف این مسابقه‌ها که خواندن کتاب‌هاست برآورده نشود. افزون بر این دو مورد، کتابداری هم از «موازی‌کاری در برگزاری مسابقه‌ها» انتقاد کرده است که از نگاه وی موجب اتلاف بودجه‌های فرهنگی به ویژه با وجود محدودیت منابع مالی در این حوزه می‌شود.

تهدیدهای فردی این موضوع با تنها سه کد اولیه به نظر می‌رسد چندان از سوی مصاحبه‌شوندگان مهم تلقی نشده‌اند. «ایجاد استرس» و «وابستگی به جوایز» دو مسئله‌ای است که در این مقوله فرعی قرار گرفته‌اند. مصاحبه‌شونده‌ای بیان داشته است که «برخی افراد ممکن است تحت تأثیر استرس و فشار ناشی از رقابت در این مسابقه‌ها قرار گیرند». فردی هم گفته است «گرچه مسابقه‌های کتابخوانی در ایجاد گرایش اولیه به کتابخوانی مفید هستند اما استمرار آن‌ها چندان مناسب نیست چون باعث خواهد شد که شرطی شوند و همیشه منتظر دریافت جایزه باشند».

جدول ۲. کدها و مقوله‌های بدست آمده برای تهدیدها و موانع برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی

مقوله اصلی	مقوله‌های فرعی	کدهای اولیه	فراوانی کدها
		آمارسازی	۵
	سیستمی (۱۲)	رونویسی پاسخ‌ها از دیگران	۵
		مشارکت پایین	۱
		موازی‌کاری در برگزاری مسابقه‌ها	۱
	فردی (۳)	ایجاد استرس	۱
		وابستگی به جوایز	۲
		به روز نبودن منابع مسابقه‌ها	۳
تهدیدها (۴۲)		دل‌زدگی از کتابخوانی	۱
		عدم تنوع موضوعی	۳
	فرهنگی (۲۷)	عدم توجه به موضوعات مورد علاقه کاربران	۶
		عدم توجه به نیاز منطقه‌ای	۶
		عدم جذابیت موضوعی	۵
		مطالعه سطحی	۱
		موضوعات تکراری	۲
		استاندارد نبودن سؤال‌های مسابقه‌ها	۸
		اطلاع‌رسانی ضعیف	۲
	اجرایی (۳۱)	عدم پشتیبانی کتابداران	۳
		عدم تنوع در شیوه برگزاری	۶
		عدم معرفی مناسب کتاب‌ها	۲
		محدودیت دسترسی به منابع	۱۰
	فنی (۴)	حق تکثیر	۱
		مشکل اینترنت	۳
موانع (۶۹)		تأخیر در اعلام نتایج	۴
		کم ارزش بودن جوایز	۴
		زمان بندی نامناسب	۵
		عدم ارزیابی پایانی	۲
	مدیریتی (۳۴)	عدم انعطاف‌پذیری	۱
		عدم تنوع در جوایز	۳
		کم بودن تعداد برندگان	۴
		کمبود بودجه	۸
		مشخص نبودن جوایز	۳

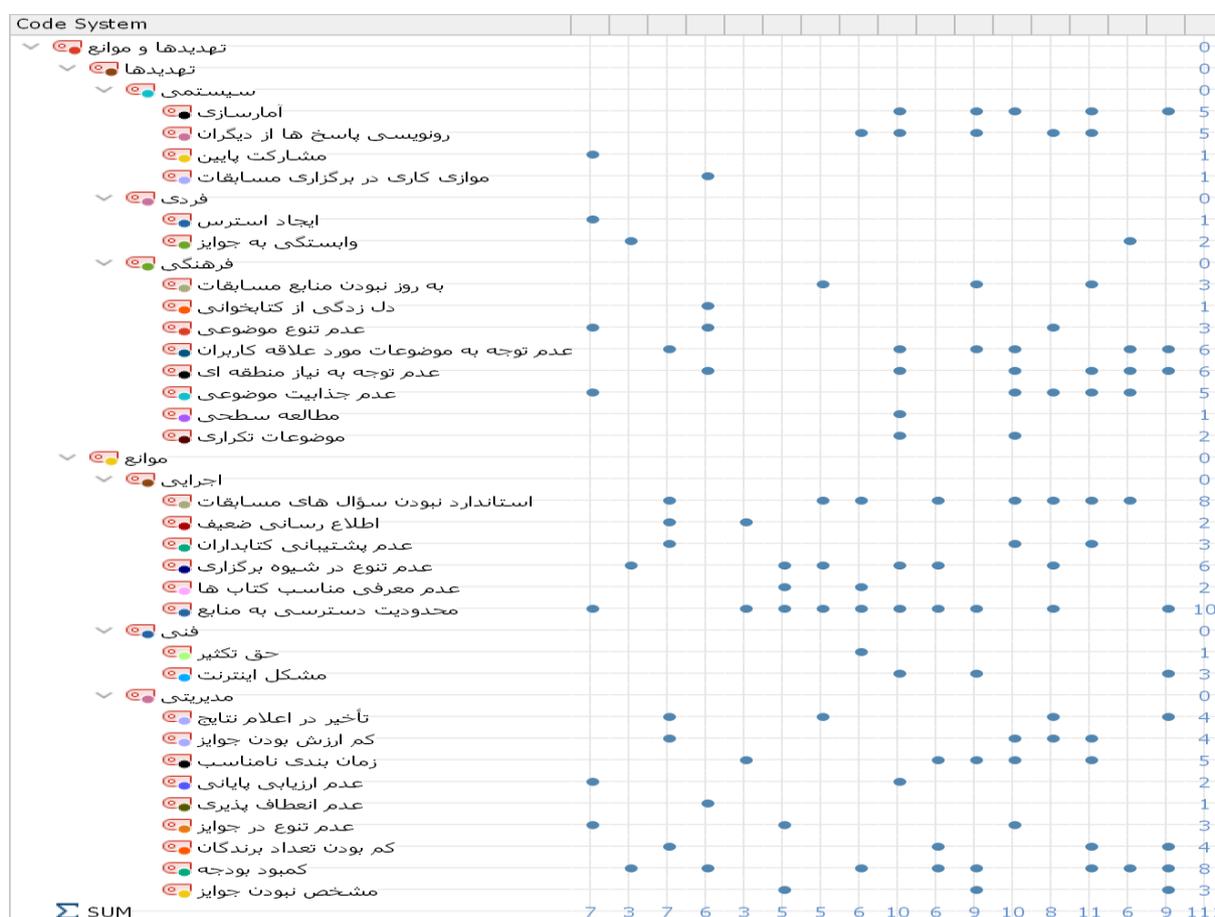
موانع پیش روی کتابخانه‌های عمومی جهت برگزاری مؤثر مسابقه‌های کتابخوانی در سه مقوله فرعی «اجرایی»، «فنی» و «مدیریتی» دسته‌بندی شد که در مجموع شامل ۶۹ کد اولیه بود که موانع مدیریتی با ۳۴ کد اولیه و موانع اجرایی با ۳۱ کد اولیه به ترتیب دارای فراوانی بیشتری بودند. شایان ذکر است اگرچه برخی از موارد مطرح شده در مقوله موانع اجرایی حاصل تصمیمات مدیریتی است اما به جهت این که بیشتر ناظر به روند برگزاری مسابقه‌ها هستند در مقوله جداگانه‌ای مطرح شدند.

در مقوله فرعی اجرایی، محدودیت در دسترسی به منابع مسابقه‌ها با ۱۰ کد اولیه از سوی کتابداران مصاحبه‌شونده به عنوان یک مانع جدی مطرح شده بود. از جمله اظهارات مصاحبه‌شوندگان در این خصوص می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود: «از منابع مسابقه‌ها معمولاً یک نسخه در کتابخانه موجود است و افراد غالباً از خواندن فایل آن هم امتناع می‌کنند»؛ «علاوه بر فایل پی‌دی‌اف چه خوب است که شرکت‌کنندگان به خود کتاب هم در کتابخانه‌ها دسترسی داشته باشند اما بیشتر مواقع کتاب مورد نظر در کتابخانه‌ها نیست».

مانع جدی دیگر در این زمینه «استاندارد نبودن سؤال‌های مسابقه‌ها» با هشت کد اولیه بود. برای نمونه کتابداری اظهار داشته است: «برخی از این مسابقه‌های کتابخوانی بیشتر به حفظیات می‌پردازند ... اما اگر نوع سؤالات تغییر پیدا کند و بیشتر تعاملی باشد می‌تواند اثرات مثبت بیشتری را در بر داشته باشد». «عدم تنوع در شیوه برگزاری» هم از سوی برخی افراد مصاحبه‌شونده بیان شده بود. برای مثال یکی از مصاحبه‌شوندگان از «روتین و تکراری شدن فرمت مسابقه‌ها در سامانه مسابقه‌های کتابخوانی نهاد» گلایه کرده بود.

«اطلاع‌رسانی ضعیف»، «عدم پشتیبانی کتابداران» و «عدم معرفی مناسب کتاب‌ها» نیز از جمله موانع دیگری بودند که در این مقوله فرعی قرار گرفتند. کتابداری به «عدم وقت کافی کتابداران برای انجام برخی امور مربوط به مسابقه‌های کتابخوانی» اشاره کرده که می‌تواند مانع از برگزاری مناسب این مسابقه‌ها شود. پاسخگوی دیگری گفته بود «برخی از افراد چون از محتوای کتاب مطلع نیستند تمایلی برای شرکت در مسابقه ندارند». این بیانگر این است که معرفی مناسب کتاب‌های مسابقه‌های کتابخوانی از اهمیت بالایی می‌تواند برخوردار باشد. افزون بر این موارد ضعف اطلاع‌رسانی در این زمینه نیز مورد گلایه مصاحبه‌شوندگان بود به طوری که کتابداری اظهار داشته بود «اطلاع‌رسانی مسابقه‌ها بیشتر محدود به فضای داخلی کتابخانه می‌شود در حالی که اگر امکانات تبلیغات در سطح رادیو و تلویزیون وجود داشته باشد خیلی مؤثر خواهد بود».

نمایی از کدگذاری تهدیدها و موانع برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی بر اساس نرم‌افزار مکس کیودا در شکل ۳ ارائه شده است.

شکل ۳. نمایی از کدگذاری تهدیدها و موانع برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی

موانع مدیریتی با ۳۴ کد اولیه نسبت به دو مقوله فرعی دیگر از فراوانی بالاتری برخوردار بودند. در این جا کمبود بودجه با ۸ کد اولیه به عنوان یکی از موانع اصلی در این حوزه مطرح شده بود. از جمله اظهارات مصاحبه‌شودگان می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود. «بودجه چندانی برای تهیه هدایای برگزیدگان مسابقه‌ها در اختیار کتابخانه‌ها نیست»؛ «بارها شده که برای برگزاری مسابقه از کتب نو رسیده و یا کتب پر طرفدار و مناسبی برنامه‌ریزی کرده‌ایم اما به دلیل نداشتن بودجه کافی از همان ابتدا به نتیجه نرسیده است».

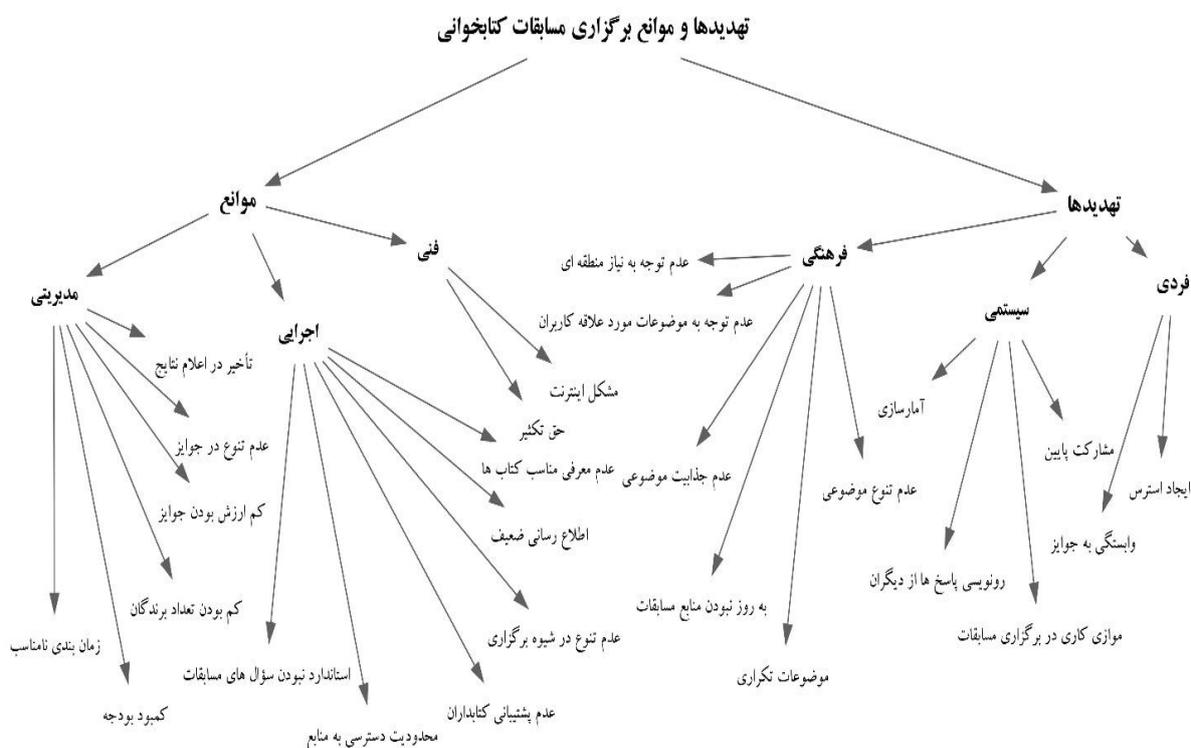
«زمان بندی نامناسب» موضوعی است که تعدادی از مصاحبه‌شوندگان آن را از موانع برگزاری موفق مسابقه‌های کتابخوانی دانسته‌اند. در این خصوص برخی از مصاحبه‌شوندگان گفته‌اند: «مسابقه‌ای که ماه‌ها و ماه‌ها طول می‌کشد و پس از اتمام آن، مدت‌ها باید منتظر نتایج ماند، از حالت مسابقه جذاب خارج شده و نتیجه مطلوبی نخواهد داشت»؛ «بعضاً مسابقه‌ها در زمان‌های مناسب انجام نمی‌شود مثلاً با ایام امتحانات دانش‌آموزان تداخل دارد».

بحث جوایز و برندگان مسابقه‌ها از دیگر دغدغه‌های اصلی مصاحبه‌شوندگان بوده است. کتابداری «اختصاص جوایز کم ارزش» را عاملی برای عدم رغبت افراد جهت شرکت در مسابقه‌ها دانسته است. مصاحبه‌شونده هم به عدم تنوع در جوایز مسابقه‌ها اشاره کرده و گفته است «نوع جوایز بی‌تأثیر نیستند. حتماً که نباید کارت هدیه باشد». فرد دیگری از «مشخص نبودن جوایز در هنگام تبلیغ مسابقه‌ها» اعلام نارضایتی داشته است. برخی از مصاحبه‌شوندگان هم «کم بودن تعداد برندگان» و «تأخیر در اعلام نتایج» را از موانع مؤثر در برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی دانسته‌اند.

نکته دیگری که در اظهارات مصاحبه‌شوندگان به آن پرداخته شده عدم ارزیابی پایانی است. مصاحبه‌شونده‌ای در این خصوص گفته است: «در پایان مسابقه‌ها از نه کتابدار و نه از مشارکت‌کنندگان نظرسنجی همیشه تا از این بازخوردها در طراحی مسابقه‌های بعدی استفاده بشه».

«موانع فنی» مطرح در برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی شامل «حق تکثیر» و «مشکل اینترنت» بود که تنها چهار کد اولیه به آن اختصاص یافته بود. مصاحبه‌شونده‌ای اظهار داشته است: «مسابقه‌ها در بستر فضای مجازی برگزار می‌شود و اعضای نوجوان و کودک عمدتاً یا گوشی ندارند یا به اینترنت دسترسی ندارند و این یک مانع برای شرکت در مسابقه‌ها است». کتابداری هم گفته است: «قانون کپی‌رایت باعث شده که نتوانیم از منابع مورد نظرمان به شکل مجازی مسابقه برگزار کنیم».

نقشه مفهومی تهدیدها و موانع برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی بر اساس نرم‌افزار مکس کیودا در شکل ۴ ارائه شده است.

شکل ۴. نقشه مفهومی تهدیدها و موانع برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش نشان داد که برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی فرصت‌های بی‌شماری را به همراه دارد که می‌توان به خوبی از آن‌ها جهت گسترش فرهنگ کتابخوانی بهره‌برداری نمود به‌ویژه که نتایج برخی از پژوهش‌ها (Kian-Rad et al., 2013; Kaki et al., 2019; Adibmanesh et al., 2016; et al.) نشان داد که کاربران از برگزاری این مسابقه‌ها رضایت نسبی داشته‌اند و این نشانگر این است که می‌توان به این مسابقه‌ها به عنوان اهرمی جهت ترویج فرهنگ کتابخوانی در سطح جامعه نگاه کرد. بیشتر فرصت‌های ایجاد شده از طریق این مسابقه‌ها در مقوله فرهنگی قرار گرفتند. افزایش مراجعه به کتابخانه‌ها به عنوان یکی از این فرصت‌ها، غالباً ناشی از نیاز مخاطبان به تهیه منابع مسابقه و کسب اطلاعات مرتبط است؛ امری که در پژوهش کیان‌راد و همکاران نیز مورد تأکید قرار گرفته است (Kian-Rad et al., 2016). از این منظر می‌توان برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی را نوعی بازاریابی فرهنگی برای کتابخانه‌های عمومی تلقی کرد که نقش بسزایی در جذب مخاطبان ایفا می‌کند. البته با توجه به این که در این زمینه تهدیدهایی نیز مطرح است حتماً باید دقت شود که برگزاری این مسابقه‌ها، مانع از تحقق اهداف اصلی کتابخانه‌های عمومی به ویژه در ترویج کتابخوانی در سطح جامعه نشود.

افزون بر این بر اساس اظهارات مصاحبه‌شوندگان برگزاری این مسابقه‌ها در ایجاد عادت به مطالعه و افزایش سرانه کتابخوانی می‌تواند تأثیرگذار باشد. یافته‌های پژوهش‌های افکنه و شکوری شالدهی و کیان‌راد و همکاران تقریباً مؤید این موضوع بود (Afkaneh and Shokuri-Shaldehi, 2010; Kian-Rad et al., 2016). این امر نشان می‌دهد مسابقه‌های کتابخوانی نه تنها ابزاری برای تبلیغ کتابخانه‌ها، بلکه ابزاری برای ترویج خود کتاب نیز هستند. در این میان طراحی مسابقه‌های جذاب، متنوع و مبتنی بر منابع مناسب، به‌ویژه برای گروه‌های سنی کودک و نوجوان از اهمیتی دو چندان برخوردار است چرا که هدف اصلی در این گروه‌ها، نهادینه‌سازی عادات صحیح مطالعه و شکل‌گیری علاقه‌ای پایدار به کتابخوانی است.

یکی از برجسته‌ترین فرصت‌های مسابقه‌های کتابخوانی، جنبه انگیزشی آن است. این موضوع با نتایج پژوهش‌های کیان‌راد و همکاران، پیشگو و ملازهی و سهیلی و همکاران تقریباً مطابقت داشت (Kian-Rad et al., 2016; Pishgoo and Malazehy, 2019; Sohili et al., 2021). از این رو به نظر می‌رسد برگزاری این دسته از مسابقه‌ها در کتابخانه‌های عمومی می‌تواند نقش مؤثری در ایجاد گرایش به مطالعه منابع غیردرسی به ویژه در میان دانش‌آموزان و دانشجویان ایفا نماید. زیرا با توجه به اکتسابی بودن عادت به مطالعه، نقش برانگیختن انگیزه در این گروه‌ها اهمیتی بنیادین دارد. به‌ویژه در نظام آموزشی فعلی کشور ما که بیشتر جنبه توصیفی دارد و در آن نمی‌توان انتظار بالایی برای ایجاد انگیزه در حوزه مطالعه آزاد داشت.

در کنار این فرصت‌ها، تهدیدها و موانعی نیز وجود دارد که در صورت بی‌توجهی می‌تواند اثربخشی مسابقه‌ها را کاهش دهد. یکی از مهم‌ترین این تهدیدها، عدم تناسب موضوعات و منابع مسابقه‌ها با علایق و نیازهای مخاطبان است. در پژوهش کاکلی و همکاران نیز از جمله دلایل عدم استقبال از مسابقه‌های کتابخوانی متفاوت بودن محتوای کتاب‌ها با عقاید مخاطبان و تازه نبودن مطالب این کتاب‌ها گزارش شده بود (Kaki et al., 2013). به نظر می‌رسد عدم انتخاب موضوع و منابع مناسب برای مسابقه‌های کتابخوانی نه تنها زمینه کتابخوانی را فراهم نمی‌آورد بلکه می‌تواند نتیجه‌ای معکوس به دنبال داشته باشد و افراد را از کتاب و کتابخوانی دور نماید و بودجه‌های فرهنگی محدود در این حوزه را نیز هدر دهد. بنابراین در انتخاب منابع مسابقه‌ها ضروری است که دقت نظر لازم از سوی متولیان کتابخانه‌های عمومی صورت پذیرد زیرا همان‌طور که اشاره شد بخش زیادی از موفقیت این گونه مسابقه‌ها مرهون انتخاب منابع و موضوعات مناسب است. تهدید جدی دیگری که باید مورد توجه قرار گیرد پرهیز در آمارسازی در این زمینه است. متأسفانه همان‌طور که در اظهارات مصاحبه‌شوندگان این پژوهش آمده بود بعضاً کتابداران جهت بالا بردن مشارکت در این مسابقه‌ها تحت فشار قرار می‌گیرند و این مسئله آن‌ها را به سوی آمارسازی یا توزیع پاسخ‌های مسابقه‌ها در بین شرکت‌کنندگان سوق می‌دهد. موضوعی که نه تنها با اهداف کتابخانه‌های عمومی سازگاری ندارد بلکه باعث سلب اعتماد به این کتابخانه‌ها و تنزل جایگاه آن‌ها در سطح جامعه و در نگاه متولیان فرهنگی کشور خواهد شد. بنابراین در برگزاری این مسابقه‌ها به جای تأکید بر کمیت شرکت‌کنندگان، باید کیفیت اجرای برنامه در اولویت قرار گیرد تا هم نتایج مطلوب‌تری را به دنبال داشته باشد و هم جایگاه کتابخانه را به عنوان یک نهاد فرهنگی اثرگذار در سطح جامعه ارتقا دهد. در این صورت می‌توان انتظار داشت که کتابداران کتابخانه‌های عمومی نیز با انگیزه و تلاش بیشتری امور مربوط به این مسابقه‌ها را دنبال کنند و از برخی فشارهای روانی تنش‌زا رهایی یابند.

در پژوهش‌های کاکلی و همکاران و ادیب‌منش و همکاران مهم‌ترین مشکلاتی که کتابخانه‌های عمومی در اجرای برنامه‌های جانبی با آن مواجه بودند عدم وجود نیروی خاص برای این برنامه‌ها و عدم بودجه کافی در این زمینه بود (Kaki et al., 2013; Adibmanesh et al., 2019). در پژوهش حاضر نیز کتابداران مصاحبه‌شونده از عدم اختصاص بودجه کافی و عدم پشتیبانی کتابداران از برگزاری این مسابقه‌ها به عنوان مانع یاد کرده بودند. تأمین بودجه مناسب برای برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی احتمالاً در ارتقای کیفیت اجرای این

مسابقه‌ها اثرگذار خواهد بود. به هر حال باید توجه داشت که امور فرهنگی از جمله کتابخوانی نیازمند سرمایه‌گذاری‌های بلند مدت است و نمی‌توان انتظار داشت که خیلی سریع آثار آن در جامعه قابل مشاهده باشد. عدم پشتیبانی کتابداران از برگزاری این مسابقه‌ها در واقع به دلیل کمبود نیرو در کتابخانه‌های عمومی است. به خصوص که در حال حاضر تعداد زیادی از کتابخانه‌های عمومی به صورت تک کتابدار اداره می‌شوند (حتی اگر دو شیفت هم هستند در هر شیفت کاری تنها یک کتابدار حضور دارد). بنابراین بدیهی است که کتابدارانی که وظیفه خدمات فنی و نیز ثبت امانت و عضویت را دارند فرصت چندانی جهت پرداختن به این مسابقه‌ها ندارند. این گروه از کتابداران تنها به اطلاع‌رسانی حداقلی درباره مسابقه‌ها در تابلوی اعلانات کتابخانه یا فضاهای مجازی در اختیار بسنده می‌کنند. جهت رفع این مسئله پیشنهاد می‌شود کتابدار با وظایف ویژه برای پشتیبانی از فعالیت‌های ترویجی و فوق برنامه کتابخانه‌ها به کارگیری گرفته شوند. با توجه محدودیت مباحث استخدامی، این کتابدار می‌تواند پشتیبانی از این گونه فعالیت‌ها را به صورت منطقه‌ای دنبال نماید.

اگرچه بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی به عنوان فرصتی جهت ایجاد انگیزه برای کتابخوانی مطرح شد. اما قرار گرفتن مبحث جوایز و برندگان مسابقه‌ها در مقوله موانع برگزاری حاکی از این است که اگر در خصوص انتخاب نوع، میزان و نحوه توزیع جوایز برنامه‌ریزی مناسبی صورت نگیرد، این عامل می‌تواند خود به مانعی در مسیر تحقق اهداف فرهنگی بدل شود. به‌ویژه مهم است که نوع جوایز و نحوه توزیع آن به گونه‌ای که انتخاب شود که فرد شرکت‌کننده را به مرور زمان تبدیل به فردی علاقه‌مند به کتاب و کتابخوانی نماید و گرنه دریافت جایزه می‌تواند تأثیر کوتاه مدت در این زمینه داشته باشد. این امر به صورت خاص در مسابقه‌های کتابخوانی که مخاطبان آن کودکان و نوجوانان هستند از اهمیت بالایی برخوردار است.

در مجموع یافته‌های این پژوهش نشان داد که برگزاری مسابقه‌های کتابخوانی در کتابخانه‌های عمومی، ظرفیتی اثربخش برای گسترش فرهنگ مطالعه، افزایش مراجعه به کتابخانه‌ها، و ارتقای جایگاه این نهاد فرهنگی در سطح جامعه را به همراه دارد. با این حال، تحقق کامل این ظرفیت‌ها مستلزم توجه جدی به موانع و تهدیدهایی است که ممکن است اثربخشی این برنامه‌ها را تحت شعاع قرار دهد. از این رو، پیشنهاد می‌شود که متولیان حوزه کتابخانه‌های عمومی با نگاهی راهبردی، طراحی و اجرای این مسابقه‌ها را به گونه‌ای سامان دهند که هم راستا با اهداف بنیادین کتابخانه‌های عمومی و نیازهای واقعی جامعه باشد. در این راستا ضروری است طراحی مسابقه‌ها مبتنی بر شناخت دقیق از علایق، نیازها، شرایط فرهنگی و ویژگی‌های سنی مخاطبان صورت گیرد. به همین منظور تشکیل کارگروه‌های تخصصی متشکل از کتابداران باتجربه، کارشناسان فرهنگی و حتی نمایندگانی از کاربران، می‌تواند به طراحی هوشمندانه‌تر مسابقه‌ها یاری رساند. منابع مسابقه‌ها نیز باید متنوع، به روز و متناسب با سطح مخاطب انتخاب شوند تا انگیزه مشارکت را افزایش داده و زمینه‌ساز رشد عادت‌های مطالعاتی پایدار در میان گروه‌های مختلف سنی، به ویژه کودکان و نوجوانان باشد. همچنین ضروری است شیوه‌نامه‌ای جامع برای اجرای مسابقه‌ها تدوین شود تا فرایندهایی مانند اطلاع‌رسانی، اجرا، داوری، اهدای جوایز و ارزیابی، از انسجام، شفافیت و استاندارد مشخصی برخوردار باشند.

در پایان برای تضمین اثربخشی بلندمدت این مسابقه‌ها، انجام پژوهش‌های مکمل در دو سطح توصیه می‌شود. نخست، تجارب موفق یا ناموفق کشورهای دیگر در استفاده از مسابقه‌های کتابخوانی به عنوان ابزار ترویج مطالعه مورد مطالعه قرار گیرد. در وهله دوم دیدگاه‌ها و تجربه‌های کاربران کتابخانه‌ها، به ویژه کسانی که از شرکت در این مسابقه‌ها خودداری می‌کنند واکاوی شود.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

نویسنده اصول اخلاقی را در انجام و انتشار این پژوهش علمی رعایت نموده است و این موضوع مورد تأیید نویسنده است.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسنده این مقاله تعارض منافع ندارد.

حامی مالی

بنا بر اظهار نویسنده منبع حمایت‌کننده مالی گزارش نشده است.

سپاسگزاری

از شرکت‌کنندگان در پژوهش سپاسگزاری می‌شود.

References

- Adibmanesh, M., Khasseh, A. A., & Adibmanesh, M. (2019). Identification of the Extra Services in the Public Libraries of Kermanshah Province and their Role in Attracting and Retaining Children and Adolescents. *Research on Information Science and Public Libraries*, 25(1), 153–178. [in Persian] <https://publij.ir/article-1-1948-fa.html>.
- Afkaneh, S., & Shokuri-Shaldehi, A. (2010). Study of Students Persuasion Guidelines to Non – Text book Reading. *Quarterly Journal of Educational Psychology*, 1(2), 72–82. [in Persian] <https://sanad.iau.ir/Journal/psyedu/Article/953703>
- Aregbesola, A., Owolabi, S. E., & Adebisi, T. (2024). Going to the Cities: The Strategic Roles of Public Libraries in Promoting Sustainable Development Goals. *Public Library Quarterly*, 43(3), 367-384. <https://doi.org/10.1080/01616846.2023.2253692>
- Asadivand, L., Ghafari, S., & Bani-Fatemeh, L. (2020). Reading and Book-Reading in the Digital Age (Case Study: Members of Public Libraries in Tabriz). *Danesh-Shenasi*, 13(51), 22–34. [in Persian] https://journals.iau.ir/article_681968.html
- Ashrafi-Rizi, H. (2004). *An Introduction to Reading and the Role of Specialized Services in Public Libraries in Promoting Reading Culture*. Tehran: Chapar Publishing. [in Persian]
- Azimi, M.H., Khedri, M., & Khademizadeh, S. (2023). Status of ancillary services in the children section of public libraries and its relationship with loyalty of children aged 7-11 years. *Research on Information Science and Public Libraries*, 29(1), 88-106. [in Persian] <http://doi.org/10.61186/publij.29.1.88>
- Celano, D., & Neuman, S. B. (2001). *The role of public libraries in children's literacy development: an evaluation report*. Harrisburg: Pennsylvania Department of Education, Office of Commonwealth Libraries. <https://catalog.hathitrust.org/Record/102795104>
- Haider, M., Ya, C., & Hussain, M. (2023). Services of Public Libraries in the Age of Technology: A Pakistani Perspective. *SAGE Open*, 13(4), 1-15. <https://doi.org/10.1177/21582440231201745>
- Hajian-Zeidi, M. (2016). Principal Elements Encouraging Sari Citizens in Iran to Book Reading: Viewpoints of Sari Public Library Users . *Research on Information Science and Public Libraries*, 22(2), 261–276. [in Persian] <http://publij.ir/article-1-1364-fa.html>
- Houman, H. A. (2006). *Practical Guide to Qualitative Research*. Tehran: SAMT. [in Persian]
- Kabagambe, J.C., & Kanyika, M.E. (2023). The Role of Public Library in Promoting the Reading Culture in Rwanda. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*, 7769. Retrieved 5 August, 2024, from <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/7769>
- Kaki, M., Jamali-Mahmoei, H., & Moktabi-Fard, L. (2013). Ancillary Services of Public Libraries and Their Role in Attracting Children to Libraries. *Information Systems and Services*, 2(4), 21–32. [in Persian] <https://sanad.iau.ir/fa/Article/827966>.
- Katrançı, M. (2015). Book reading motivation scale: Reliability and validity study. *Educational Research and Reviews*, 10, 300-307. <https://doi.org/10.5897/ERR2014.1998>.
- Kian-Rad, Z., Fahimnia, F., & Naghshineh, N. (2017). Evaluation of the Ancillary Services of the Libraries under Supervision of Tabriz City's Institution of Public Libraries, and Their Effects on Developing the Users' Reading Culture (Children and Teenagers). *Library and Information Science Research*, 7(2), 41-60. [in Persian] <https://doi.org/10.22067/riis.v7i2.61308>
- Kim, S. Y. (2011). Student Competitions Related to School Libraries in Japan. *Qualitative and Quantitative Methods in Libraries*, Athens, Greece.
- Laksmi, L. (2007). The Effectiveness of Reading Habit Promotion in Public Libraries of DKI Jakarta Province International Conference on Libraries, Information and Society, Petaling Jaya, Malaysia.

- Marif-Zadeh, A. H., & Irji, S. (2010). Investigating the Factors Encouraging or Inhibiting the Study among Clients of Public Libraries in Mahshahr City. *Research on Information Science and Public Libraries*, 16(1), 143–170. [in Persian] <https://publij.ir/article-1-81-fa.html>
- Pishgoo, H., & Malazehy, E. (2019). A Study of the Effect of Teaching Approaches to Foster Book Reading and on the Increase in Motivation for Reading and the Amount of Non-curricular Reading among the Elementary Students. *Research on Information Science and Public Libraries*, 25(4), 597–620. [in Persian] <https://publij.ir/article-1-1864-fa.html>
- Safavi, Z. (2013). Professional Readers Network: A Step Toward Advancing the Movement of Beneficial Reading. *Ketab-Mehr*, 3(10), 76–91. [in Persian]
- Salari, M. (2016). Applying Social Exchange Theory in the Development of Reading book Culture. *Research on Information Science and Public Libraries*, 22(2), 277–290. [in Persian] <http://publij.ir/article-1-1080-fa.html>
- Sohili, F., Salgi, Z., & Mimen-Tabadi, Z. (2021). The The Role of Additional Book Reading Programs on Students' Metacognitive Awareness of Reading Strategies. *Research on Information Science and Public Libraries*, 27(2), 293–325. [in Persian] <https://publij.ir/article-1-2083-fa.html>
- Yaghoubi-Rad, F., Kavousi, E., & Rashidpour, A. (2015). Investigating Factors Affecting Promotion of Reading Culture among Male High School Students in District 5 of Tehran. *Family and Research*, 12(1), 87–106. [in Persian] <https://qjfr.ir/article-1-70-fa.html>